

DECLARATION

I, Shanta Devi, bearing Registration Number: Ph. D. 1929/12, Date: 24.09.2012, hereby declare that the subject matter of the thesis entitled “Vaidikasamhitāyām Lokatantrasyāvadhāraṇā : Eakam Adhyayanam (Concept of Democracy in the Vedic Samhitās : A Study)” is the record of original and independent research work done by me. I also declare that it has not been submitted previously in part or in full to this University or any other University or institution for the award of any degree or diploma.

Place : Silchar.

Date :

SHANTA DEVI

कृतज्ञताज्ञापनम्

पुरुषार्थसाधने गुरुवर्याणामाशीर्वादोपदेशश्च परमफलदायको भवति। गुरुकृपायाः फलरूपमिदं शोधकार्यं अधुना समाप्तेर्दिशाम्प्रति गच्छन्तोऽस्ति। मम शोधकार्यस्य सफलपरिसमाप्त्यवसरे सर्वप्रथमं सश्रद्धं कृतज्ञतां निवेद्यते मम गुरुवरं आसामविश्वविद्यालयस्य संस्कृतविभागस्य प्राध्यापकं मम शोधकार्यस्य मार्गदर्शकं शान्तिपोखरेलमहाभागम्प्रति। सदैवोत्साहप्रदानपूर्वकं शोधकार्येनिपतितानां सहस्राधिकसमस्यानां पितृवत् सहृदयेन समाधानीकृत्य मां कृतार्थं कृतं तान्प्रति शब्देन कृतज्ञतायाः भावं व्यक्तं कर्तुं असमर्था इवानुभवामि।

शोधकार्यनिमित्तं प्रेरणास्रोतः मदीयगुरु (मातुलः) स्वर्गीयशिवाचार्यमहोदयाय निवेद्यते अश्रुसिक्त-भावाञ्जलिः। यस्य प्रोत्साहेन विषयनिर्धारणेन सन्मार्गदर्शनेन चास्य कार्यस्य परिसमाप्तिः सफलीभूता। अतः तान्प्रति सश्रद्धप्रणाममर्पयामि।

आसामविश्वविद्यालयस्य भाषानुषदः प्राक्तनाध्यक्षां, संस्कृतविभागस्य वरीष्ठाध्यापिकाम् आचार्यास्वप्नादेवीमहाभागामान्तरिकीं कृतज्ञतां विज्ञाप्यते। कृतज्ञतायाः अवसरेऽस्मिन् मदीया आचार्याम् आसामविश्वविद्यालयस्य संस्कृतविभागस्य-प्राक्तना विभागीयप्रधाना स्निग्धादास राय महाभागां निवेद्यते कृतज्ञताम्। तस्याः प्रोत्साहनेनाहं शोधकार्यं प्रति प्रेरिता।

आसामविश्वविद्यालयस्य संस्कृतविभागस्य विभागीयप्रधाना अध्यापिका भागीरथीविश्वासमहाभागान्प्रति निवेद्यते हार्दिकीं कृतज्ञताम्। सन्देहास्पदविषयानां मार्गदर्शनेन सदैव सकारात्मकभावप्रदानेन शोधकार्ये उत्साहप्रदानकारिणं गुरुवरं गोविन्दशर्माहाभागान्प्रति प्रदीयते विनम्रकृतज्ञताम्।

शोधकार्यसञ्चालनावसरे येषां ग्रन्थागाराणां साहाय्यं स्वीकृतं तेभ्यः ग्रन्थालयकर्तृपक्षेभ्यः दीयते साधुवादः। शोधकार्यार्थं निर्वाचितविषयस्य अध्ययनावसरे येषां प्रासङ्गिकग्रन्थानां शोधग्रन्थानां सामयिकी पत्रिकानां शोधपत्रिकानाञ्चाध्ययनं मया कृतं तेभ्यः ग्रन्थकारेभ्यः गुरुवरेभ्यश्च विनिवेद्यते कृतज्ञतां साधुवादाश्च।

येषामाशीर्वचनेन सहयोगेन शोधकार्यमिदं परिसमाप्तं तेभ्यः परिवारजनेभ्यः मातृपितृभ्यः
ज्येष्ठेभ्यश्च प्रणामपूर्वकं सहपाठीजनेभ्यः शुभाकांक्षिजनेभ्यश्च दीयते साधुवादम्।

पुनश्च प्रत्यक्षतया-परोक्षतया वा शिक्षा-दीक्षाप्रदातृणां गुरुणां श्रीचरणे पुनःपुनरपि प्रणम्य
समाप्यतेऽयं साधुवादप्रसङ्गम्।

स्थानम् -

दिनाङ्कः -

शान्ता देवी

संकेतसूची

अ.म.ए.सा.वि.	अश्वमेध महायज्ञ : एक सांस्कृतिक विश्लेषण
अ.रा.	अथर्ववेदे राजनीति:
अ.सं.	अथर्वसंहिता
अनु.	अनुवाकानुक्रमणी
अभि. (शो.प.)	अभिषेचनम् (शोधपत्रिका)
अमर.	अमरकोष:
अर्थ.	अर्थशास्त्रम्
अष्टा.	अष्टाध्यायी
आप.परि.	आपस्तम्ब परिभाषा
आ.श्रौ.	आपस्तम्ब श्रौतसूत्रम्
ईशो .	ईशोपनिषद्
ऋ.आ.स.सि.स.	ऋग्वैदिक आर्य और सरस्वती सिन्धु सभ्यता
ऋ.ब्रा.सं.अ.	ऋग्वेदीय ब्राह्मणों का सांस्कृतिक अध्ययन
ऋ.भा.भू. (दया.)	ऋग्वेदभाष्यभूमिका (दयानन्दस्य)
ऋ.भा.भू. (सायण.)	ऋग्वेदभाष्यभूमिका (सायणस्य)
ऋ.य.अ.श्व.ए.प.	ऋषिदयानन्दकृत यजुर्वेदभाष्य में अग्नि का स्वरूप : एक परिशिलन
ऋ.सं.	ऋकसंहिता
ऋक् (शौ)	शौनकस्य ऋग्विधानम्
ऋक्.प्रा.	ऋक्प्रातिशाख्यम्
ऐ.आ.	ऐतरेयारण्यकम्
ऐ.ब्रा.	ऐतरेयब्राह्मणम्
कठ.	कठोपनिषद्

कल्या.	कल्याण-पत्रिका
का.सं.	काठकसंहिता
कृ.यजु.	कृष्णयजुर्वेदः
कौ.ब्रा.	कौषीतकी-ब्राह्मणम्
गो.ब्रा.	गोपथब्राह्मणम्
गुरू. (शो.प.)	गुरूकुलशोधभारती (शोधपत्रिका)
छा.उ.	छान्दोग्योपनिषद्
जै.सू.	जैमिनीयसूत्रम्
जै.न्या.भा.	जैमिनीय-न्यायभाष्यम्
तै.आ.	तैत्तिरीयारण्यकम्
तै.ब्रा.	तैत्तिरीयब्राह्मणम्
तै.सं.	तैत्तिरीयसंहिता
निरू.	निरूक्तम्
प्र.भा.ज.	प्राचीन भारत में जनतन्त्र
प्र.भा.प्र.रा.सं.	प्राचीन भारत की प्रशासनिक एवं राजनैतिक संस्थायें
प्र.भा.रा.न्या.	प्राचीन भारत में राज्य और न्यायपालिका
प्र.भा.रा.प.रा.	प्राचीन भारत की राजनैतिक परम्परा एवं राजशास्त्र
प्र.भा.रा.वि.सं.	प्राचीन भारत की राजनैतिक विचार एवं संस्थायें
प्रश्नो.	प्रश्नोपनिषद्
ब्रा.प्र.रा.सि.	ब्राह्मण ग्रन्थों का राजनीतिक सिद्धान्त
बृ.उ	बृहदारण्यकोपनिषद्
बृह.	बृहद्देवता
भा.पु.	भागवतमहापुराणम्

भा.वृ.इ.	भारतवर्ष का बृहत् इतिहास
मनु.	मनुसंहिता
महा.	महाभारतम्
मा.अ.	मानव अधिकार
मा.रा.	मार्क्सवाद और रामराज्य
मेदि.	मेदिनीकोषः
मै.सं.	मैत्रायणी संहिता
यज्ञ.	यज्ञतत्त्वप्रकाश
याज्ञ.	याज्ञवल्क्य स्मृतिः
रघु.	रघुवंशम्
रामा.	रामायणम्
वाच.	वाचस्पत्यम्
वाज.	वाजसनेयी संहिता
वे.ज.स्था.	वैदिकजनतन्त्रस्थानानि
वे.प.	वेदेर परिचय
वे.भा.भू.(सायण.समग्र.)	वेदादि भाष्यभूमिका (सायणाचार्यविरचितानां स्ववेदभाष्यभूमिकानां संग्रहः)
वे.रा. (क)	वेदों में राजनीतिशास्त्र (कपिल)
वे.रा. (जा.)	वेदों में राजनीतिशास्त्र (जातवेद त्रिपाठी)
वेद. (शो.प.)	वेदविद्या (शोध पत्रिका)
वेदान्त.	वेदान्तसारः
वै.को.(सूर्य.)	वैदिक कोशः (सूर्यकान्तस्य)
वै.ध.सू.	वैतान धर्मसूत्रम्

वै.प.रा.त.	वैदिक परम्परा में राजनैतिक तत्वचिन्तन
वै.वा.वि.रू.	वैदिक वाङ्मय की विस्तृत रूपरेखा
वै.सा.इ.(ग)	वैदिक साहित्य का इतिहास (गजानन शास्त्री)
वै.सा.इ.(श)	वैदिकसाहित्येतिहासः (शम्भुकुमार झा)
वै.स्व.(सात.)	वैदिक स्वराज्यशासन (सातवलेकर)
शब्द.	शब्दकल्पद्रुम
श.ब्रा.	शतपथब्राह्मणम्
शान्ति.	शान्तिपर्व
शु.यजु.	शुक्लयजु संहिता
शुक्र.	शुक्रनीतिसारः
श्री.म.भा.गी.	श्रीमद्भगवद् गीता
सं.वा.लो.(नि.)	संस्कृत वाङ्मय में लोकतन्त्र (निबन्धसंग्रहः)
सं.सा.रा.भा.रा.	संस्कृत साहित्य में राष्ट्रवाद और भारतीय राजशास्त्र
संस्कर.	संस्करणम्
सा.सं	सामसंहिता
सि.कौ.	सिद्धान्तकौमुदी
A.A.I.P.	Aspects of Ancient Indian Polity
A.H.P.T.	A History of Political Theories
A.P.I.I.A.I.	Aspects of Political Ideas and Institutions in Ancient India.
A.R.C.H.T.S.S.	A Reflection to Our Cultural Heritage through Sanskrit Studies.
C.L.A.I.	Corporate Life in Ancient India.
H.A.I.L.(w)	History of Ancient Indian Literature (Winterniz)
H.P.	Hindu Polity.

I.A.B.	India in the Age of the Bramhanas.
I.L.	Idea of Nationalism.
I.L.S.Y.	Indian Life in the Sukl-Yajurveda.
I.P.	Indian Philosophy.
I.V.A.	India in the Vedic Age.
N.N.S.S.A.I.	Nation, Nationalism and Social Structure in Ancient India.
P.L.I.V.L.	Political and Legal Institution in Vedic Literature.
P.O.E.D.	Pocket Oxford English Dictionary
Ra.(punya.)	Rāṣṭra, (Puṇyāhavacan)
S-E.D.	Sanskrit-English Dictionary
S.G.A.I.	State and Government in Ancient India.
S.I.V.L.	Sayana's Introduction in the Vedic Literature.
S.M.H.	Studies in Modern History.
S.P.A.S.A.M.T.	Studies in the Political and Administrative Systems in Ancient India.
V.I.	Vedic Index.
V.M.	Vedic Methodology.

अनुक्रमणिका

Declaration	:	I
Certificate	:	II
कृतज्ञताज्ञापनम्	:	III - IV
शब्दसंकेतसूची (Abbreviation)	:	V - IX
अनुक्रमणिका	:	X
प्रथमोऽध्यायः प्रस्तावना	:	१ - ३६
द्वितीयोऽध्यायः वैदिकलोकतन्त्रम् (वैदिकसंहितायांप्रतिफलितलोकतान्त्रिकावधारणात्रपर्यालोच्यते)	:	३७ - ८९
तृतीयोऽध्यायः वैदिकलोकतन्त्रस्य स्वराज्यवाद-वैराज्यवादश्च	:	९० - १२४
चतुर्थोऽध्यायः प्राच्यपाश्चात्ययोः लोकतन्त्रविषयेऽभिमतम्	:	१२५ - १४३
पञ्चमोऽध्यायः वैदिकलोकतन्त्रस्याधुनाप्रासङ्गिकत्वम्	:	१४५ - १६१
षष्ठोऽध्यायः समीक्षानिष्कर्षः	:	१६२ - १६८
सन्दर्भग्रन्थसूची	:	१६९ - १८५